

ЗБОРНІК ЭКСПЕРТНЫХ МАТЭРЫЯЛАЎ

БЕЛАРУСЬ У РАСЕЙСКАЙ ЭСКАЛАЦЫІ СУПРАЦЬ КРАІНАЎ НАТО

АЎТАР: ЗМІЦЕР МІЦКЕВІЧ

нумар 01

Снежань 2025 г.
mff-belarus.org

ЗБОРНИК ЭКСПЕРТНЫХ
МАТЭРЫЯЛАЎ

ЗМЕСТ

01	Беларусь у расейскай эскалацыі супраць краінаў НАТО	4
	Зміцер Міцкевіч	
02	Давленне на режим должно продолжаться	11
	Павел Латушко	
03	Белорусских детей ставят под ружьё	14
	Людвіка Сосноўская	
04	Национальная безопасность: с открытым забралом	19
	Вадим Можейко	
05	Когда доверие важнее технологий: наблюдения за парламентскими выборами в Норвегии 2025 года	25
	Виктория Таболич	
06	Озеленение – крик помощи городской среды?	29
	Юлия Гурченко	
07	Сучасныя рызыкі жыллёва-камунальнай гаспадаркі гарадоў Беларусі: аналіз праблем і канцэпцыі рэформаў	35
	Уладзіслаў Шумак	
08	Лукашенко помогает ВПК России	40
	Павел Латушко	
09	Люстрацыя без рэваншу. Справядлівасць праз павагу да правоў чалавека	43
	Мікіта Семяненка	
10	Жанчыны і ўлада ў Беларусі: паміж фасадам роўнасці і рэальнай трансфармацыяй	47
	Міра Заранская	

Беларусь у расейскай эскалацыі супраць краінаў НАТО

2025 год абзначыўся чарговай эскалацыяй канфлікту Расейскай Федэрацыі і краін-сяброў НАТО адразу ў некалькіх вымярэннях. Шэраг правакацый з боку Масквы мелі характар непасрэдных фізічных атак, праведзеных адначасова з масаванымі кампаніямі па дэзінфармацыі. Не абышлося і без выкарыстання рэжыму Аляксандра Лукашэнкі і тэрыторыі Рэспублікі Беларусь для правядзення часткі з гэтых аперацый. Таму варта звярнуць увагу на ўзрастанне важнасці Беларусі менавіта ў гэтым рэчышчы.

АЎТАР: ЗМІЦЕР МІЦКЕВІЧ

**ЖУРНАЛІСТ ТЭЛЕКАНАЛА
“БЕЛСАТ”**

Можна абазначыць некалькі метадаў уцягвання Беларусі ў расейскую агрэсію ў Еўропе:

- ангажаванне грамадзянаў Беларусі ў правядзенне аперацый на тэрыторыі краін НАТА,
- размяшчэнне на тэрыторыі Беларусі вайсковых аб'ектаў РФ, якія могуць быць выкарыстаныя ў агрэсіі супраць краін НАТА і накіраваныя на эскалацыю ў рэгіёне,
- выкарыстанне тэрыторыі Беларусі для правядзення гібрыдных аперацый супраць краін НАТА,
- праца прапаганды рэжыму Лукашэнкі па стварэнні вобраза ворага з канкрэтных краін НАТА, а таксама іх палітыкаў.

Адпаведна, апішам кожны з дадзеных метадаў, таксама прывядзем прыклады.

“Нашы бандыты, кантрабандысты”

У першую чаргу неабходна падкрэсліць, што задзейнічанне грамадзян Беларусі для выканання дыверсійных дзеянняў на тэрыторыі краінаў НАТА расейскімі спецслужбамі ажыццяўляецца ўжо працяглы час. І маштаб гэтай з'явы павялічваецца, пачынаючы ад лютага 2022 года, калі Расея пачала поўнамасштабную вайну супраць Украіны.

Гэтак, 6 жніўня 2025 года пракурор Ніжнесілезскага міжраённага аддзелу Дэпартаменту ў справах арганізаванай злачыннасці і карупцыі Нацыянальнай пракуратуры скіраваў у Вроцлаўскі акруговы суд абвінаваўчы акт, які датычыць трох грамадзянаў Беларусі, трох грамадзянаў Польшчы і трох эпізодаў: падпалаў у Гданьску і Варшаве, якія былі здзейсненыя яшчэ ў 2024 годзе.

У той жа момант, сама тэрыторыя Беларусі выкарыстоўвалася для правядзення гібрыдных аперацый супраць краін НАТА некалькімі спосабамі. Калі арганізаваныя Крамлём і рэжымам Лукашэнкі каналы нелегальнай міграцыі праз межы Беларусі з заходнімі суседзямі няспынна дзейнічаюць з 2021 года, то 2025 год прынёс адразу некалькі іншых метадаў правядзення атак на краіны НАТА з тэрыторыі Беларусі.

Па-першае, варта ўзгадаць актывізацыю спробаў кантрабанды цыгарэт з тэрыторыі Беларусі ў Літву паветраным шляхам пры выкарыстанні метэазондаў. Часам колькасць запушчаных адначасова зондаў настолькі вялікая, што літоўскім уладам даводзіцца закрываць для карыстання аэрапорт Вільні з прычын бяспекі: у кастрычніку і лістападзе 2025 году такіх выпадкаў было каля дзясятка. У кастрычніку 2025 года быў зафіксаваны інцыдэнт, калі з Беларусі запускаліся адразу 60 шароў з кантрабандай. Па гэтай прычыне ўлады Літоўскай Рэспублікі цалкам зачынялі мяжу з Беларуссю з 27 кастрычніка па 20 лістапада. Аднак пасля адкрыцця мяжы інцыдэнты з метэазондамі працягнуліся. У той жа момант, адмыслоўцы ставяць пад пытанне эканамічную мэтазгоднасць падобных дзеянняў.

Адпаведна, як маштаб гэтай з'явы, так і эканамічны чыннік, указваюць на **наўпроставы кантроль дадзенай актыўнасці з боку рэжыму Лукашэнкі**. Які, зрэшты, сам у гэтым прызнаўся падчас свайго выступу ў Лепельскім раёне 31 кастрычніка:

““

Але самае цікавае, вось мы не затрымалі, я кажу, не трэба іх арыштоўваць тамака і іншае. Яны іх апыталі. Кажуць, хлопцы, як было? Ну вось мы купілі цыгарэты. А навошта шары туды запускалі? ...

Ну, яны расказваюць, нашы бандыты, кантрабандысты. Кажуць, літоўцы прыехалі, мы дамовіліся. Літоўцы папрасілі нас купіць шары і перакінуць. Мы казалі: не, Бацька пасадзіць! Мы гэтага рабіць не будзем”.

””

“Заблудзіўшыя беспілотнікі” і дыверсанты

Вельмі паказальным з'яўляецца інцыдэнт з расейскай атакай дронамі тэрыторыі Польшчы ноччу 10 верасня 2025 году: 19 БПЛА заляцелі на тэрыторыю Польшчы, большасць з якіх – з тэрыторыі Беларусі. Частка была збітая, іншая частка – упала, пашкодзіўшы грамадскія аб'екты. Расея цалкам адмовіла сваю датычнасць да гэтай атакі, а начальнік так званага “генштаба ўзброеных сіл Рэспублікі Беларусь” Павел Муравейка ўвогуле заявіў, што “частка заблудзіўшых беспілотнікаў была знішчаная сіламі супрацьпаветранай абароны нашай краіны над тэрыторыяй рэспублікі”, а таксама гэтыя ж сілы быццам паведамілі польскім і літоўскім калегам аб іншых БПЛА, што кіруюцца ў бок Польшчы. У такім выпадку ўзнікае пытанне, чаму не былі ліквідаваныя і гэтыя беспілотнікі, калі паводле наяўнай інфармацыі яны праляталі ў тым ліку побач з дыслакацыяй 115 зенітна-ракетнай брыгады так званых “УС РБ”. Да таго ж вышэйзгаданая заява Муравейкі з'явілася толькі праз некалькі гадзін пасля таго, як інфармацыя аб расейскай дронавай

“Заблудзіўшыя беспілотнікі” і дыверсанты

атацы абляцела ўсе польскія і сусветныя СМІ. Гэта можа казаць аб неінфармаванасці ваеннага кіраўніцтва рэжыму Лукашэнкі аб планах правядзення расейскай атакі з выкарыстаннем тэрыторыі Рэспублікі Беларусь.

Варта адзначыць, што дронавая атака была толькі часткай гібрыднай аперацыі Расеі. Адначасова з ёй была распачатая кампанія па дэзінфармацыі ў польскім сегменце інтэрнэту, асабліва ў сацыяльных сетках, мэтай якой было зваліць адказнасць за гэтую атаку на Украіну, а таксама пашырыць недавер да дзяржаўных інстытутаў сярод мясцовага насельніцтва. Масштаб атакі быў настолькі вялікім, што, паводле статыстыкі, за першыя суткі пасля інцыдэнта толькі 34% пастоў і каментароў у найбольш папулярных у Польшчы сацыяльных сетках вінавацілі ў інцыдэнце Расею. Украіну ж абвінавачвалі ў 38% выпадкаў, НАТА – у 15%, а польскі ўрад – у 11%. Варта падкрэсліць, што ў канцы лістапада, дзякуючы новаўвядзенням у сацыяльнай сетцы X, высветлілася, што некаторыя з тамтэйшых польскамоўных акаунтаў, якія актыўна пашыраюць расейскія і антыўкраінскія наратывы, маюць месцам рэгістрацыі Рэспубліку Беларусь.

Яшчэ адна гучная атака падобнага кшталту адбылася 15 і 16 лістапада, калі ў Польшчы агентамі расейскіх спецслужбаў былі здзейсненыя дзве дыверсіі на чыгунцы. Спачатку ў раёне паселішча Міка ў Мазавецкім ваяводстве, у люблінскім кірунку выбухам былі

пашкоджаныя рэйкі, а непадалёк выявілі яшчэ адну выбуховую прыладу, якая не здэтанавала. Другі інцыдэнт адбыўся пад Пулавамі ў Люблінскім ваяводстве: была пашкоджаная чыгуначная кантактная сетка. Паводле інфармацыі польскіх афіцыйных крыніц, дыверсіі былі выкананыя двума грамадзянамі Украіны, якія прыбылі ў Польшчу з Беларусі з падобнымі дакументамі, а пасля правядзення аперацыі ўцяклі назад у Беларусь. Таксама было заяўлена, што дадзеныя асобы дзейнічалі на загад расейскіх спецслужбаў. 20 лістапада часовы павераны ў справах Лукашэнкі ў Варшаве атрымаў ноту з просьбай аб экстрадыцыі гэтых двух асобаў. На што прадстаўнік МЗС Лукашэнкі Руслан Варанкоў адказаў, што вядзецца іх пошук. Няцяжка здагадацца, чым гэты пошук скончыцца.

Дадзеная атака таксама актыўна суправаджалася інфармацыйнай аперацыяй расейскіх спецслужбаў. Так, у сацыяльных сетках прарасейскімі каментатарамі і бот-акаунтамі масава пашыраліся як фэйкавыя паведамленні аб датычнасці ўкраінскіх спецслужбаў да

атакі, так і проста антыўкраінскія выказванні кшталту “ўсе дыверсіі ў Польшчы робяцца ўкраінцамі”. Інцидэнт і ягоныя выканаўцы таксама выклікалі шырокую дыскусію ў палітычных колах Польшчы.

“Вайна супраць нацыстаў у Еўропе”

Яшчэ адным важным аспектам у кантэксце пагрозаў, якія праектуюцца на краіны НАТО рэжымамі ў Менску і Маскве, з’яўляецца прапаганда.

На фоне вышэйзгаданых інцыдэнтаў варта звярнуць увагу і на сітуацыю 1 снежня 2025 года, калі сродкі прапаганды рэжыму заявілі апублікавалі інфармацыю аб нібыта падзенні ў межах Гародні БПЛА самалётнага тыпу, запушчанага з тэрыторыі Літоўскай Рэспублікі. Сродкі масавай прапаганды рэжыму Лукашэнкі таксама сцвярджалі, што дрон нёс улёткі з выявай нацыянальнага бел-чырвона-белага сцяга Беларусі. МЗС Лукашэнкі выклікала часовага паверанага ў справах Літвы ў Менску, якому выказала пратэст.

“

Расцэньваем гэтыя дзеянні як наўмысную правакацыю не толькі ў адносінах да Рэспублікі Беларусь, але і Рэспублікі Польшча. Падобныя дзеянні ўяўляюць з сябе пагрозу бяспецы Рэспублікі Беларусь і з’яўляюцца прамым парушэннем норм міжнароднага права” – заявілі ў ведамстве.

”

Паводле заяваў прапаганды, некаторыя часткі дрона былі вырабленыя ў Германіі – хоць агулам прылада мела выгляд самаробнай. У той жа момант, была бачная істотная нестыкоўка ў заявах розных дэпартаментнаў рэжыму Лукашэнкі. Калі МЗС сцвярджаў, што дрон нібыта мусіў праляцець праз тэрыторыю Беларусі і Польшчы, а пасля вярнуцца па тым жа маршруце на месца запуску ў Літве, дык МУС заявіў аб тым, што БПЛА мусіў вярнуцца ў Літву праз тэрыторыю Польшчы. Што можа сведчыць аб штучнасці дадзенай гісторыі, як і практычна імгненныя і адначасовыя матэрыялы аб ёй у шэрагу крыніц масавай прапаганды рэжыму.

Гэтая сітуацыя стала чарговай часткай кампаніі па стварэнні вобраза ворага з бліжэйшых краін-суседзяў Беларусі ў прыватнасці і НАТА агулам. У 2025 годзе рэжымная прапаганда афіцыйнага Менска практычна цалкам сінхранізавала з Масквой наратывы, якія датычацца “калектыўнага Захаду”.

Напрыклад, хоць рыторыка аб “НАТА, якое ляскае гусеніцамі каля мяжы” гучыць з вуснаў прапагандыстаў Лукашэнкі яшчэ з 90-х гадоў, сёлета яна прыняла зусім радыкальную форму. Нават Лукашэнка асабіста загаварыў аб тым, што еўрапейскія краіны НАТА збіраюцца весці вайну супраць Расеі і Беларусі ў бліжэйшым часе, для чаго актыўна рыхтуюцца. 1 ліпеня 2025 году ён заявіў літаральна наступнае:

“

Германія стварала войска і жадае ваяваць на сваёй зямлі? Не. Вы бачыце, якая ва Украіне проксі-вайна. Дакладна так яны хочуць ваяваць супраць нас, у тым ліку і супраць Украіны – славянскіх народаў. Мы заўсёды ім упоперак горла. Яны жадаюць ваяваць на чужой зямлі, у дадзеным выпадку – Літва, Латвія, Эстонія і Польшча”.

”

Калі раней такія выказванні хутчэй былі прызначаныя для расейскай аўдыторыі і служылі мэце павышэння важнасці рэжыму Лукашэнкі для Масквы ды, адпаведна, атрымання дадатковай фінансавай падтрымкі адтуль, дык цяпер яны цалкам паўтараюць рыторыку Крамля, які афіцыйна заяўляе аб планах нападу на Расею з боку “калектыўнага Захаду”. Гэтакія выказванні рэгулярна з’яўляюцца ва ўсіх матэрыялах і выданнях прапаганды рэжыму Лукашэнкі, якія датычацца пытанняў бяспекі ў рэгіёне.

На гэтым жа фоне варта адначыць галоўны антыёрапейскі наратыў Крамля, шматкроць паўтораны афіцыйным Менскам: маўляў, “у Еўропе ўсталявалася нацысцкая ідэалогія”. У рамках прасоўвання гэтага тэзісу ставіцца знак роўнасці паміж асуджаннем камуністычнай ідэалогіі, рэпрэсій і злачынстваў СССР і “рэабілітацыяй нацызму”. Раскрываючы гэтую кампанію, прапагандысты ў Маскве і Менску пачалі публікаваць інфармацыю аб родных цяперашніх еўрапейскіх палітыкаў, якія нібыта ў часы Другой сусветнай вайны былі так ці інакш

звязаныя з уладамі Трэцяга Рэйху. Выснова ў такіх матэрыялах робіцца адпаведная: “Еўропай кіруюць нашчадкі нацыстаў, якія імкнуцца ўзяць рэванш за паразу сваіх дзядоў”.

Найбольш яскравы прыклад гэтакіх дзеянняў – 27 лістапада 2025 году на адкрыцці ў Гомелі помніка савецкаму маршалу Ракасоўскаму на частку пастамента з надпісам “Adolf” паклалі ляльку ў выглядзе канцлера Германіі Фрыдрыха Мерца, які і з’яўляецца галоўным героем падобных нападак з боку крамлёўскай і лукашэнкаўскай прапаганды. Відавочна, што гэтак у Беларусі імкнуцца стварыць з еўрапейскіх краінаў НАТА вобраз ворага па найбольш папулярным цяпер шаблоне ідэолагаў рэжымаў Пуціна і Лукашэнкі – правядзення ілжывых паралеляў паміж сучаснасцю і часамі Другой сусветнай вайны.

Такім чынам, мы бачым, што **Беларусь усё больш уцягваецца Расейскай Федэрацыяй у агрэсію супраць еўрапейскіх краін НАТА**, а рэжым Лукашэнкі не толькі не можа наўпроставу ўплываць на рашэнні Крамля па выкарыстанні беларускай тэрыторыі, але і не заўжды праінфармаваны аб гэтакіх планах Масквы.

Давление на режим должно продолжаться

За перемены нужно бороться всегда и в любых условиях, не придумывая себе оправданий, что сейчас, мол, есть более важные дела, а вот завтра звезды могут сойтись иначе.

И да, мы точно не должны сидеть сложа руки, пока не закончится война. Тем более что она действительно может закончиться по-разному. По крайней мере, для Беларуси.

Вместе с тем очевидно, что война закончится быстрее и успешнее для Украины, если в Беларуси произойдут демократические перемены, и у России больше не будет союзника в виде режима Лукашенко.

А тезис, что ждать победы Украины, поражения или вообще распада России, второго пришествия, и до этого откладывать Беларусь – это в принципе странный подход. Какая цена будет у этого ожидания? Сколько еще людей пострадает от режима, на который мы закроем глаза до лучших времен? Что вообще к этому моменту останется от независимости и суверенитета Беларуси?

АЎТАР: ПАВЕЛ ЛАТУШКО

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВЫ
ОБЪЕДИНЕННОГО ПЕРЕХОДНОГО
КАБИНЕТА, ГЛАВА НАУ,
ПОЛИТИК, ДИПЛОМАТ**

Сколько еще раз Россия использует Беларусь для агрессии? Насколько большее количество белорусов пройдет через промывку мозгов? Никто не пытается оценивать эти риски, говоря о том, что сейчас не до Беларуси, надо подождать, а там как-то само собой решится.

Конечно, победа Украины – это очень важный фактор. Случись она в ближайшее время, это дало бы больше возможностей для перемен в Беларуси. Но важно соотносить это с тем, сколько возможностей мы теряем с каждым днем существования режима Лукашенко, и сколько дополнительных рисков для белорусов, украинцев и наших ближайших соседей по ЕС, сколько угроз региональной безопасности возникает каждый день, пока он продолжает существовать.

Оставить Беларусь в режим ожидания до победы Украины – это стратегия из разряда «всё или ничего», при этом на кону оказываются уже как минимум две страны, а под большей угрозой – еще несколько соседних. И еще. Многие говорят, мол, ну сейчас же в Беларуси нет большого количества российских войск, ударной группировки, не летят ракеты и т.д. А кто вам гарантирует, что завтра все не изменится? Лукашенко? Может быть, стоит вспомнить, к чему привели его предыдущие гарантии, и объективно оценить, чего они стоят?

Не стоит разговаривать с Лукашенко на дипломатическом диалекте

Почему мы последовательно выступаем за стратегию давления, прессинга и, я бы не побоялся этого слова, разрушения режима Лукашенко и ему подобных?

Ответ прост: игра в поддавки, которая десятилетиями велась в отношении режима Лукашенко, в итоге привела к тому, что он находится в шаге от трансформации в полностью тоталитарную диктатуру, и уже шагнул за пределы Беларуси в совершении своих жутких и самых серьезных в понимании международного права преступлений.

В этом смысле любой, кто говорит, что стратегия давления на режим Лукашенко не работает, потому что за 4 года она, якобы, не дала результатов – совершает стратегическую ошибку в своих выводах. Почему?

1 Долгосрочное давление на Лукашенко даже в нынешнем, все еще усеченном виде, никогда ранее не применялось. Так с чем мы сравниваем? Вместе с тем, именно стратегия уступок режиму Лукашенко, игры в поддавки, деэскалации, если хотите, не просто не привела к либерализации и, тем более, демократизации Беларуси. Ровным счетом наоборот. **За видимыми эпизодами короткой «оттепели» всегда скрывалась готовность задушить любое неповиновение любыми средствами.** И готовность идти дальше, выходить в своем терроре даже за пределы страны. Вплоть до участия в военной агрессии.

Что и происходит, ведь таким режимам, как режим Лукашенко, свойственна уверенность в своей безнаказанности, в том, что западные демократии слабы, не едины и рано или поздно сломаются, сдадут позиции. И эта уверенность основана как раз на опыте всех предыдущих раундов противостояния с Западом, на опыте применения тех стратегий умиротворения, поддавок, *realpolitik*, которыми оперировал Запад.

2 Даже сегодня все еще нельзя сказать, что в отношении режима Лукашенко и подобных ему окончательно принята какая-то стратегия, направленная на то, чтобы их остановить. **И если что-то и не работает, то именно отсутствие такой стратегии.** Со всей благодарностью нашим западным партнерам за помощь, стоит признать, что целостной стратегии у них до сих пор нет, потому что нет четко артикулированной цели, стремление к достижению которой было бы явно продемонстрировано в действии. Мы все еще наблюдаем не то что непринятие проактивных решений, но даже замедленную реакцию на действия агрессивных режимов, которые эскалируют ситуацию, постоянно поднимают ставки. Режим не пойдет на демократизацию, потому что демократизация для него даже в либеральном, усеченном виде — это путь к самоуничтожению. Причина тому очень проста.

Режим Лукашенко и ему подобные понимают только язык силы, в то время как западные демократии все еще ему не научились до конца и зачастую по-прежнему говорят с ними на дипломатическом диалекте, который воспринимается такими режимами исключительно как проявление слабости. А это важно. Важно именно то, как ваши действия воспринимает противник, как он на них реагирует. Анализировать необходимо именно это и в соответствии с этим усиливать именно те действия, те направления, которые заставляют противника пятиться. И не останавливаться, не оставлять ему пространства для маневра. Потому что, как только вы даете ему это пространство, он контратакует.

Стратегия давления, принуждения агрессора к выполнению своих условий, привлечения его к ответственности — это абсолютно рабочая стратегия. Именно потому, что сами агрессоры существуют и действуют по «праву сильного», по принципу «кто сильнее, тот и прав». Поэтому любая другая стратегия в их отношении просто не может сработать.

Но ни в отношении режима Лукашенко, ни режима Путина Запад еще никогда не принимал и не применял стратегии действий с позиции силы. Отсюда и нет результата. А точнее, он налицо — это полномасштабная война в Украине, это гибридная война на границе с ЕС и это массовые репрессии в Беларуси, самые массовые в современной истории, в истории послевоенной Европы.

Белорусских детей ставят под ружье

Военная составляющая в белорусском образовании растет последние 3-5 лет. “Хочешь завоевать страну – воспитай ее детей” стало излюбленным принципом пропагандистов всех мастей. Вряд ли после всех уроков военно-патриотического воспитания белорусские школьники станут представлять из себя значимую военную силу, но свой вклад в промывание детских мозгов милитаризация вносит. Гораздо большую опасность представляют военно-патриотические клубы, которые в лучшем случае становятся кузницей кадров для силовых вузов, а в худшем – еще и проводниками российского влияния в силовых структурах.

11 августа 2025 года одиозное пропагандистское издание “Мінская праўда” в статье об обучении операторов беспилотников в Беларуси похвасталось наличием некоего замкнутого цикла, при котором подготовка таких специалистов начинается еще в школе.

Готовить школьников к войне в стране, которая гордится мирным небом – сомнительный повод для хвастовства. Тем более, что аналогичные новости из соседней Литвы у белорусских пропагандистов почему-то вызывают истерику[2]. Насколько же далеко зашла милитаризация образования в сегодняшней Беларуси?

АЎТАРКА: ЛЮДВИКА СОСНОВСКАЯ

**АССОЦИИРОВАННЫЙ АНАЛИТИК
ИНСТИТУТА ИССЛЕДОВАНИЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ИМ. КОСТЮШКО**

Патриотизм = милитаризм?

О патриотическом воспитании молодежи белорусские власти говорили постоянно на протяжении президентства Александра Лукашенко. Правда, мало делали. Политические потрясения 2020 года, а затем и соучастие Беларуси в российской агрессии против Украины в 2022 году привели к серьезным сдвигам государственной политики в области патриотического воспитания молодежи.

Одной из главных особенностей этого сдвига стала тенденция к милитаризации образования. На чиновничьем новоязе это называется *«система непрерывного военно-патриотического воспитания»*.

В белорусских реалиях этот процесс сводится преимущественно к усилению военной подготовки в школах, массовому проникновению на всех уровнях образования нарративов о Великой Отечественной войне и цивилизационном противостоянии с Западом, а также к активному развитию военно-патриотических клубов для детей и подростков.

Авторы доклада BELPOL и НАУ «Дети без будущего» называют целями этой активности сформировать поколение, готовое беспрекословно и бездумно жертвовать собой по первому требованию власти, и обеспечить воспроизводство лояльного аппарата насилия, подавляющего инакомыслие и удерживающего правящий клан у власти.

В оформленном виде идею о необходимости восстановления системы непрерывного военно-патриотического воспитания озвучил в августе 2021 года председатель постоянной комиссии Палаты представителей Беларуси по образованию, культуре и науке Игорь Марзалюк. Пропагандисты и идеологи всех мастей сразу подхватили эту тему. Иронично, что такие апологеты нового подхода, как Александр Шпаковский, Алексей Дзермант, Вадим Гигин или Петр Петровский в армии не служили, и учились в период развала *«непрерывного военно-патриотического воспитания»*. Злые языки могут сказать, что они на практике продемонстрировали необязательность подобного

воспитания, чтобы стать если не патриотом Беларуси, то хотя бы ее пропагандистом.

Тогда же в школах ввели должность руководителя по военно-патриотическому воспитанию, заодно трудоустроив множество относительно молодых военных пенсионеров. Вузы это нововведение не затронуло, хотя в некоторых аспектах милитаризация коснулась и их.

Хороший солдат читает только нужную информацию. Да и не только солдат...

Акцент делается на “нужное воспитание”, (на чиновничьем новоязе – “способность правильно оценивать информацию”), а не на подготовку эффективных будущих солдат. Военная или квази-военная составляющая удобна с точки зрения контроля над детьми и подростками, приучивания их к безусловному подчинению и использования образа Великой Отечественной войны как примера героической победы предков над Западом. То, что США, Франция и Великобритания выступали союзниками СССР, в этом нарративе давно уже никого не смущает.

Как все это работает хотя бы в теории, хорошо иллюстрирует изданное в 2023 году пособие “Военно-патриотическое воспитание учащихся”. Значительная часть текста состоит из околонуточной галиматии, но забавно почитать конкретные методические разработки..

По факту, в “военно-патриотическом воспитании” смешали и основы правовой грамотности, и основы безопасности жизнедеятельности, и историю Великой Отечественной войны, щедро приправляя каждую тему борьбой с информационными фейками и заклинаниями о необходимости верить только официальным ресурсам.

В условиях отсутствия в Беларуси заслуживающей доверия социологии по этой теме, сложно оценить эффективность таких мероприятий.

Очевидно все же, что постоянная идеологическая обработка, контроль со стороны идеологов-военруков и общая обстановка в стране не способствуют формированию свободно и критически мыслящей личности. Дети и подростки вынуждены привыкать к нормальности, как минимум, риторики, направленной на разжигание вражды, ненависти к любым оппонентам режима и Западу, даже если им хватит сил скептически относиться к подобным идеям.

В рамках военно-патриотического воспитания стали чаще практиковаться визиты в воинские части и другие силовые структуры. Вряд ли власти рассматривают подростков как своеобразный гитлерюгенд апреля 1945 года, который с фаустпатронами и автоматами Калашникова будет брошен против вражеских дронов. Скорее, задача стоит поднять популярность силовых вузов, сформировать положительный имидж силовиков среди молодежи, закрепить в ее сознании нормальность репрессий.

Судя по итогам вступительной кампании 2025 года, эта тактика дает свои плоды: например, по сравнению с 2022 годом, и в 2024 году, и в 2025 году в целом выросли проходные баллы и конкурс в Академию МВД, Военную академию и другие силовые структуры.

Военно-патриотические клубы – старт хорошей карьеры?

Однако основной акцент власти решили сделать на военно-патриотических клубах. Указ об их развитии был подписан Лукашенко 4 мая 2022 года. Скорее всего, пример был взят у России, где множество подобных организаций существуют давно и курируются различными силовыми блоками. В Беларуси же военно-патриотические клубы стали расти как грибы после дождя именно с 2022 года (то есть как раз после российского вторжения в Украину).

Особенность белорусской ситуации состоит в том, что клубы, согласно Указу, фактически полностью контролируются заместителем министра внутренних дел – командующим внутренними войсками. В настоящее время эту должность занимает Николай Карпенков. Кроме того, клубы созданы и на базе частей вооруженных сил.

Официальные источники информации дают путаные сведения о количестве клубов и воспитанников: от около 60 клубов при вооруженных силах и 18 при МВД до около 200 клубов по всей стране. Костяк всей этой массы формируют клубы, объединенные вокруг фонда “Молодая гвардия”, находящегося под контролем Карпенкова.

Если отталкиваться от представленной цифры в 2000 воспитанников в 18 клубах, то общее число юных милитаристов может составлять около 20 тыс. человек.

Это очень внушительная цифра, даже если мы понимаем возможный формальный характер части клубов. Проблема состоит в том, что деятельность клубов, особенно при фонде “Молодая гвардия”, носит откровенно пророссийский характер. Его руководителем является Алла Веруш, а сам фонд зарегистрирован по адресу Национальной библиотеки Республики Беларусь, которую возглавляет Гигин. И Веруш, и Гигин, и тем более Карпенков известны открытыми симпатиями в адрес России, русского мира и российской агрессии против Украины.

Чем обернется милитаризация белорусского образования, которое и так не может похвастаться высоким качеством? Безусловно, дальнейшим падением этого самого качества. Сама милитаризация вряд ли существенно повысила боеспособность Беларуси, зато существенно усилила интенсивность промывания мозгов. Пророссийские деятели получили возможность готовить под себя силовой кулак, что называется, со школьной скамьи. Не рискну предполагать, чей приказ — Лукашенко или Путина — выполняют эти молодые люди в первую очередь, но очевидно, любые протесты против власти будут подавлять рьяно.

Но стратегически так готовится поколение, не привыкшее критически и свободно мыслить, выросшее в условиях нормальности репрессий,

человеконенавистнической риторики и подавления свободной личности — пусть и в убогом исполнении военных пенсионеров. Если кто-то не приложит других усилий, то в перспективе эти люди явно не будут готовы к эффективному участию в построению демократической Беларуси.

Национальная безопасность: с открытым забралом

Концепция национальной безопасности – базовый документ, определяющий рамку для обеспечения безопасности Беларуси и белорусов. При грамотной предварительной работе и реализации принципа верховенства права, именно от концептуального подхода и формулировок, заложенных в этом документе, зависит вся дальнейшая политика государства в сфере безопасности в самом широком смысле.

Такие критические недостатки, как избегание неудобных тем, замалчивание проблем, абстрактные формулировки и отсутствие связи с обществом, особенно опасны в концепции национальной безопасности. Так как дальнейшие нормативно-правовые акты и государственная политика в сфере безопасности опираются на этот документ, то такие родовые травмы впоследствии мультиплицируются и множатся, оставляя зияющие бреши в национальной безопасности.

АЎТАР: ВАДИМ МОЖЕЙКО

**РУКОВОДИТЕЛЬ ИНСТИТУТА
ИССЛЕДОВАНИЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ИМ. КОСТЮШКО**

Чтобы подчеркнуть необходимость глубинного реформирования Концепции национальной безопасности Республики Беларусь, достаточно обратить внимание на несколько базовых проблем, заложенных в нее.

Проблема 1. Легитимность и общественные ожидания

Сама Концепция утверждена решением Всебелорусского народного собрания (ВНС) №5 от 25 апреля 2024 года. И уже этот бюрократический факт является проблемой, так как ВНС попросту не обладает легитимностью. Большинство делегатов в принципе никем не избираются (даже на далеких от демократии выборах в Беларуси), а просто представляют чиновничий аппарат. ВНС не отражает “глас народа”, и не обсуждает предлагаемые документы. Вместо дебатов в зале и в прессе, критики и альтернативных предложений – того, что есть в нормальных парламентах – ВНС просто имитирует народное одобрение спускаемых сверху решений, разработанных где-то в недрах администрации Лукашенко.

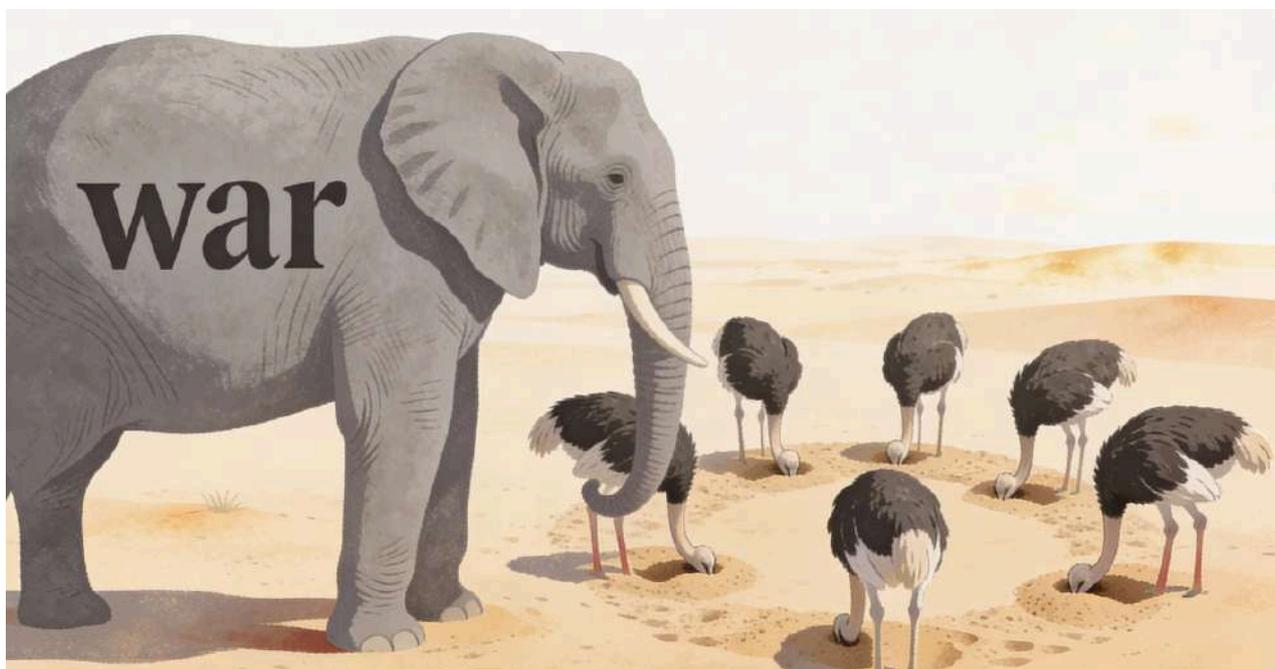
Проблема даже не только в том, что это незаконно – по сути, узурпация власти имитационным органом, созданным по итогам явно сфальсифицированного референдума в 2022 году. Проблема в том, что принятые таким образом решения неэффективны: они не отражают общественные интересы, не

отвечают на волнующие общество вопросы. В конечном счете, концепция национальной безопасности получается оторванной от реальности и не отражающей интересы того самого общества, безопасность которого вроде бы и необходимо обеспечивать.

Проблема 2. Страусиная тактика

В Концепции национальной безопасности Республики Беларусь, принятой через два года после начала полномасштабного вторжения России в Украину (в том числе с территории Беларуси), полностью отсутствует упоминание об этой войне. Концепция упорно не замечает слона в комнате, игнорируя очевидно главную угрозу безопасности в регионе. Нет ни осуждения войны, ни ее поддержки – ничего. Естественно, если закрывать глаза на главное событие в сфере безопасности нашего региона и всей Европы, то совершенно невозможно что-либо всерьез анализировать и тем более делать выводы.

Наиболее близко к теме войны концепция национальной безопасности приближается при описании основных внешних источников военных угроз Беларуси. Там упомянуты “возникновение и эскалация очагов вооруженных конфликтов на территориях государств, сопредельных с Республикой Беларусь, а также государств, входящих в военно-политические объединения с участием Республики Беларусь”. Под такое размытое определение подходят

воображаемая война Эстонии с Казахстаном, или узбекско-польский конфликт. Каким образом и по чьей воле “возникают” и “эскалируются” очаги – тоже не уточняется.

Также в концепции упомянут российский нарратив об Украине как прокси НАТО: их обвиняют в “разрушении международной архитектуры военной безопасности, проведение военно-политическими союзами, в которые не входит Республика Беларусь, политики расширения в целях нарушения сложившегося стратегического баланса сил, вовлечение в сферу своего влияния третьих государств без предоставления им членства, в том числе для ведения войн по доверенности (прокси-войн)”. При этом ни Украина, ни НАТО ни разу не упомянуты в документе напрямую.

Россия упомянута четырежды.

Во-первых, белорусская внешнеполитическая деятельность суверенна, но “основывается на стратегических союзнических отношениях с Российской Федерацией”.

Во-вторых, “военную безопасность страны на уровне оборонной достаточности” также обеспечивают “союзнические отношения с Российской Федерацией и государствами-членами ОДКБ”.

В-третьих, меры по защите от внешних угроз национальной безопасности сосредоточиваются в том числе на “сохранении и укреплении Союзного государства, реализации имеющегося конструктивного потенциала стратегических союзнических отношений с Российской Федерацией”.

Наконец, в-четвертых, основные усилия Беларуси по защите от внешних угроз сосредоточены среди прочего на “укреплении системы коллективной безопасности ... в рамках Союзного государства, развития региональной группировки войск ... Республики Беларусь и Российской Федерации, повышения эффективности ... коллективной безопасности ОДКБ.”

Все это выглядит попыткой поглубже спрятать голову в песок, чтобы вообще не замечать реальность – продолжающуюся войну России против Украины, в которую Москва все глубже втягивает и Минск. Такая страусиная тактика может быть полезна для внутривидовой выживаемости белорусских чиновников, но не для обеспечения национальной безопасности.

Проблема 3. Благие абстракции

Общие слова о том, как все в Беларуси хорошо, – базовый минимум словарного запаса чиновника системы Лукашенко. К сожалению, сегодня они во многом подменяют содержание концепции национальной безопасности.

Например, с одной стороны, там утверждается, что “реализуемая в Республике Беларусь модель социально ориентированной рыночной экономики доказала свою жизнеспособность. В полной мере обеспечивается продовольственная

безопасность”. Кому и чем доказала, и как это сочетается с регулярным импортом базовых продуктов, от яблок до картошки – не уточняется.

С другой стороны, в концепции также упомянуто, что “нарастают угрозы энергетической и продовольственной безопасности” (безо всяких пояснений). Неясно, в чем эти угрозы заключаются, и как это сочетается с первым тезисом.

Решать данную проблему предлагается только через “развитие контролируемых биотехнологий, обеспечение соответствия продовольствия и растительной продукции национальным и международным санитарно-эпидемиологическим, ветеринарно-санитарным и фитосанитарным требованиям”. Иных упоминаний продовольствия в тексте не найдено.

Этот пример хорошо показывает, как стандартный набор благих слов приводит к выхолащиванию смысла и нарастанию внутренних противоречий.

К новой концепции национальной безопасности

Стратегическим решением является подготовка новой версии концепции национальной безопасности Республики Беларусь.

С текущим документом может быть полезно сверяться, но чаще для того, чтобы не допустить тех ошибок, которыми он наполнен.

- Документ должен отражать запросы белорусского общества, отвечать на волнующие людей вопросы. Концепция национальной безопасности, написанная безо всякого учета общественного мнения, обречена на оторванность от реальных вызовов, стоящих перед Беларусью и белорусами. Конечно, не стоит злоупотреблять опорой на общество, и нет смысл искать эффективные решения в сфере безопасности через социологические опросы. В то же время, результаты социологии, как и другие доступные данные, можно и нужно учитывать при анализе списка ключевых проблем;
- Смотреть правде в глаза – важная составляющая хорошей концепции национальной безопасности. Если от страха зажмуриться и игнорировать ключевые вызовы безопасности, то найти адекватные ответы будет весьма затруднительно. Войну важно называть войной, а агрессора – агрессором. Тогда, например, будет проще заметить, что агрессивная угроза белорусской безопасности не может параллельно быть и составляющей обеспечения этой самой безопасности;
- Концепция национальной безопасности – не место для упражнения в нахваливании достижений той или иной политической системы, будь то демократические силы или авторитарный режим. Абстрактные дифирамбы в сочетании с аргументированными внешними угрозами подменяют собой трезвый анализ и создают внутренние противоречия в документе. Вместо этого полезнее сосредоточиться на конкретных тематических узких местах.

Первоочередные шаги

Подготовка новой версии концепции национальной безопасности Республики Беларусь – задача глобальная, если подходить к ней ответственно. Необходим общенациональный диалог, а также доступ к большому объему государственных данных. В то же время, нынешний документ настолько вопиюще игнорирует главную угрозу сферы безопасности региона, что даже банальное название черного черным (не требующее никаких ресурсов, только смелости) уже стало бы существенным улучшением документа.

Таким образом, кроме обозначения проблемы – что уже сделано в данном тексте, – вот что можно предпринять в ближайшее время для работы над новой версией концепции:

- 1 Создать рабочую группу, объединяющую политических аналитиков, белорусов с военным опытом, политиков и специалистов, которые каждый со своей стороны имеет отношение к вопросам национальной безопасности;
 - 2 Инициировать запуск общественных консультаций по вопросу концепции национальной безопасности (например, на площадке Координационного совета, как демократически избранного коллегиального органа);
 - 3 Проанализировать доступные данные о белорусском общественном мнении по вопросам национальной безопасности, включая оценки угроз и возможных решений;
 - 4 Подготовить новые разделы для концепции национальной безопасности Беларуси, которые бы раскрывали элементы, проигнорированные или недостаточно проанализированные в текущей концепции;
 - 5 Обсудить эти наработки как на закрытых экспертных группах, так и в публичном пространстве, чтобы собрать обратную связь и скорректировать документ в соответствии с ней.
-

Когда доверие важнее технологий: наблюдения за парламентскими выборами в Норвегии 2025 года

В сентябре 2025 года я работала международным наблюдателем на парламентских выборах в Норвегии. Это была возможность увидеть изнутри, как устроена одна из самых открытых и доверительных избирательных систем Европы. То, что в странах с высоким уровнем политической напряжённости воспринимается как риск, конфликт или бюрократическая процедура, в Норвегии выглядит как спокойный гражданский ритуал, объединяющий общество.

Главное ощущение, которое возникает на каждом участке — здесь никто не пытается «бороться» с избирателем. Наоборот: люди, партии, комиссии и волонтеры делают всё, чтобы участие в выборах было простым, комфортным и естественным.

АЎТАРКА: ВИКТОРИЯ ТАБОЛИЧ

**ЧЛЕН СОВЕТА ДВИЖЕНИЯ
«ЗА СВОБОДУ»**

Парламент Норвегии — Стортинг — состоит из 169 депутатов, из которых 150 избираются по 19 избирательным округам, а ещё 19 — компенсирующие (выравнивающие) мандаты, которые распределяются так, чтобы итоговое представительство партий соответствовало их общенациональной поддержке.

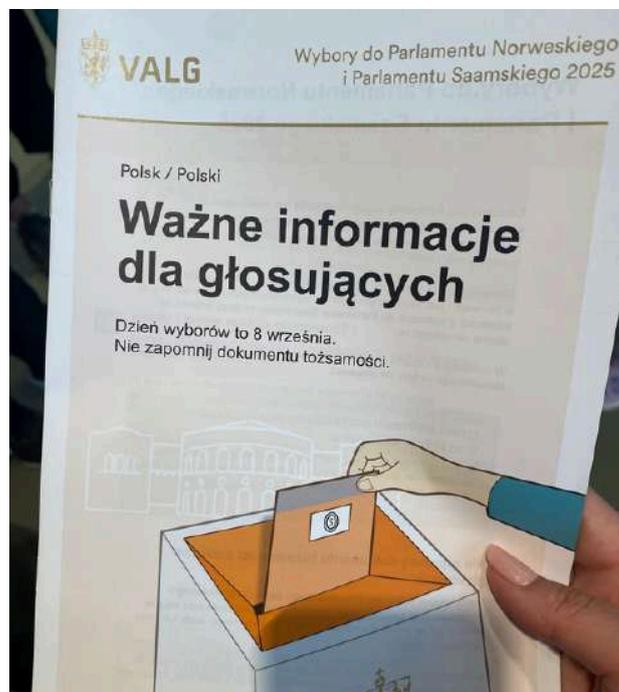
Страна использует пропорциональную систему с партийными списками и модифицированный метод распределения мест. Порог для получения компенсирующих мандатов — примерно 4% голосов по всей стране.

Право голоса имеют граждане с 18 лет, и проголосовать можно на любом удобном участке, а не только по месту регистрации. Это усиливает вовлечённость и снижает барьеры участия.

Что поражает на участках: доверие, помощь и реальное участие общества

На нескольких участках в Осло мы наблюдали одно и то же: огромное количество волонтеров (в основном молодежи), которые помогают всем без исключения.

Мелочи здесь имеют принципиальное значение. Если человек приходит с собакой — волонтер спокойно присмотрит за питомцем, пока хозяин голосует. При входе обязательно уточняют, нужна ли вам помощь.

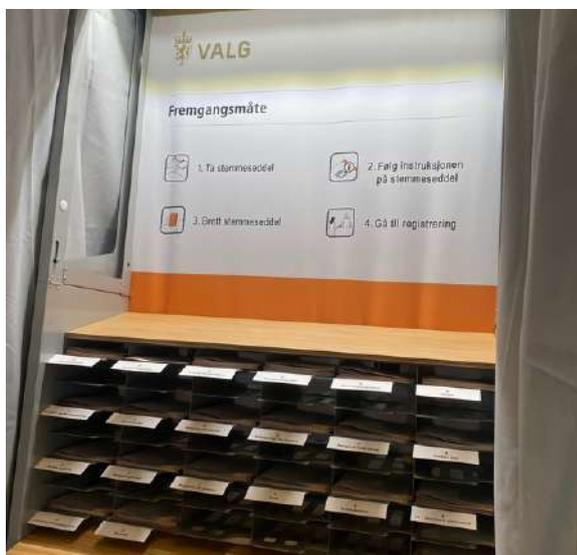

Для иммигрантов — буклеты на множестве языков. Для людей с нарушениями зрения — увеличенные списки и списки со шрифтом Брайля.

И это не декорация, а часть культуры. Норвежцы действительно считают важным участие в голосовании: не только как право, но и как норму гражданской ответственности. Поэтому явка здесь стабильно высокая, а атмосфера — дружелюбная.

Ещё один разительный контраст — поведение партий. Норвежские политические силы почти не используют агрессивную риторику. Они спорят, но не атакуют друг друга.

По словам участников кампаний, это сознательная стратегия: политический процесс должен сохранять способность к диалогу, а граждане не должны погружаться в атмосферу конфликта.

Самый удивительный аспект наблюдения — открытость финального этапа. На подсчёт голосов может прийти любой человек, без аккредитации и специальных разрешений. Мы видели участки, где комиссия вела полную видеозапись подсчёта, чтобы исключить какие-либо сомнения.

Процедура выглядит так:

1. Тщательный ручной подсчёт: каждый бюллетень пересматривается членами комиссии.
2. Загрузка итогов в закрытую электронную систему, не подключённую к интернету, что исключает внешние атаки и вмешательство.
3. Дополнительная машинная проверка: бюллетени отправляют на пересчёт в специальные сканирующие устройства.

По завершении протоколы и бюллетени отправляются в центр. И даже здесь процедура удивляет: члены комиссии спокойно вызывают обычное такси, складывают коробки и уезжают сдавать документы. Никаких кортежей, охраны, спецсигналов. Это не беспечность — это высокий уровень доверия к гражданам и институтам.

Интересно, что полиция не охраняет участки во время голосования. Это тоже сознательное решение: силовое присутствие может вызвать тревогу и ощущение давления. Безопасность организована, но незаметна.

Нас удивило, насколько комфортно чувствуют себя и члены комиссии, и избиратели. Атмосфера скорее напоминает библиотеку или общественный центр, чем политическое событие.

Почему это работает

Норвежская модель основана не только на технологиях или правилах, но и на культуре доверия. Она держится на четырёх столпах:

1. открытость всех процедур,
2. вовлечённость общества,
3. низкий уровень политической агрессии,
4. многоуровневая защита результатов от ошибок и вмешательства.

Когда технологии встроены в культуру доверия, а не заменяют её, система работает устойчиво.

На основе наблюдений можно выделить несколько направлений, которые стоит рассматривать как возможные элементы реформ:

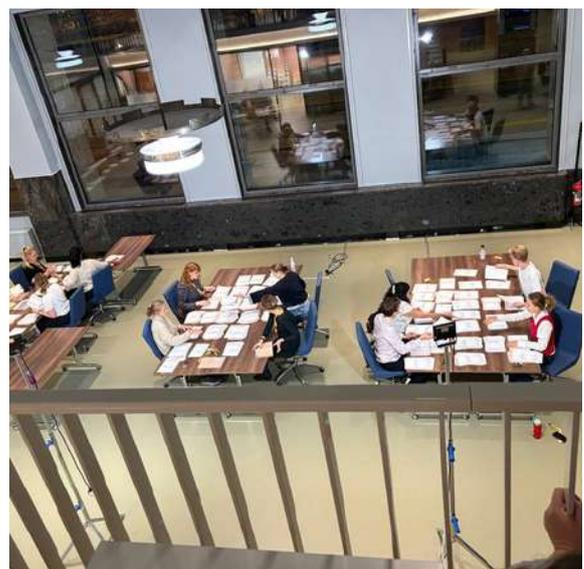
- 1 Создание кодекса этической политической коммуникации, ограничивающего агрессивную риторику.
- 2 Свободный доступ граждан к наблюдению за процедурой подсчёта голосов.
- 3 Развитие волонтёрских программ на участках, особенно с участием молодёжи.
- 4 Обеспечение удобства участия — от помощи избирателям до возможности голосовать на любом участке.
- 5 Использование многоуровневой системы подсчёта: ручной → электронный → машинная проверка
- 6 Укрепление прозрачности через видеодокументирование процессов.
- 7 Пересмотр моделей безопасности на участках: минимум силового давления, максимум доверия.

Норвежский опыт показывает: устойчивые выборы — это не только про законы и процедуры. Это прежде всего про доверие, культуру взаимного уважения и вовлечённость общества.

Здесь избиратель — это согражданин, а не объект манипуляции или контроля. Комиссия — помощники, а не надзорный орган. Партии — участники дискуссии, а не противники.

Такая модель не идеальна, но она чрезвычайно эффективна там, где важна легитимность и стабильность. Именно поэтому норвежский опыт может быть полезен для стран, стремящихся к модернизации избирательных процессов и укреплению демократических институтов.

Озеленение — крик о помощи городской среды?

Ещё недавно здесь шумели кроны, прятались в тени лавочки и пахло сырой землёй после дождя. Сегодня — строительная пыль, ровный асфальт и несколько чахлах кустов, высаженных «для отчётности». Там, где раньше была зелёная опушка или уютный двор под липами, после реконструкции остаётся декоративное алиби: две мусорки, три лавочки и одно грустное двухлетнее дерево, тщетно пытающееся укорениться между кабелями и плиткой.

Почему это стало нормой? Почему вместо восстановления естественного баланса мы получаем имитацию озеленения, а стройка всё чаще превращает город в мини-апокалипсис? Где те деревья, что раньше давали тень и прохладу?

Ответ частично кроется в самих регламентах. В Беларуси нормы благоустройства и озеленения формулируются так, будто зелёные зоны — это второстепенный элемент, дополнение к строительству, а не его часть. Минимальные требования, слабая система контроля и устаревшие подходы к городскому планированию делают возможным ситуацию, когда зелень воспринимается не как инфраструктура, а как косметика.

АЎТАРКА: ЮЛИЯ ГУРЧЕНОК

ДЕЛЕГАТКА
КООРДИНАЦИОННОГО СОВЕТА

Где копать и куда везти?

Перед каждым строительством в Беларуси территория проходит «очистку». Это стандартная процедура: подрядчик обязан убрать все зелёные насаждения, мешающие технике и коммуникациям. В редких случаях ценные деревья переносятся, но чаще всего — вырубаются.

ФОТО: ПРИМЕР ПОДГОТОВКИ ПЛОЩАДКИ ПОД СТРОИТЕЛЬСТВО В РБ (СГЕНЕРИОВАНО ИИ)

В Минске, например, при реконструкции улицы Кальварийской в 2022 году было спилено более 200 деревьев, включая здоровые липы и клёны. Замена? Пара десятков декоративных саженцев в кадках. В Гомеле — при благоустройстве набережной реки Сож — аналогично: снос старых деревьев и минимальное «восстановление» к осени.

А теперь сравнение. В Польше, Германии, Нидерландах и Скандинавии подход иной. Там крупные деревья с развитой корневой системой не уничтожаются, а временно пересаживаются.

Их аккуратно выкапывают с земляным комом, помещают в специальные контейнеры и перевозят в питомники. После окончания работ — возвращают на место или используют для компенсационного озеленения в других районах. Если дерево невозможно сохранить, высаживается равноценное по возрасту и породе — и за ним устанавливается гарантийный уход от 2 до 5 лет.

В Беларуси же чаще всего «озеленение» начинается и заканчивается в день посадки.

Европейская практика: не сносить, если можно сохранить

В европейских городах сохранение существующих деревьев — не жест доброй воли, а технический стандарт. Если дерево находится в пределах строительной площадки, но не мешает проекту дороги, здания или коммуникаций, оно остаётся на своём месте.

Строительные компании обязаны обеспечить защиту корней и ствола — деревья обкладывают деревянными щитами, мягкими прокладками, чтобы техника не повредила кору, а тяжёлая техника не уплотнила почву.

В Германии, Польше, Нидерландах и скандинавских странах такие правила включены в строительные нормы —

ФОТО: ПРИМЕР ЗАЩИТЫ ДЕРЕВЬЕВ ВО ВРЕМЯ СТРОИТЕЛЬСТВА В ПОЛЬШЕ

под угрозой штрафа.

В Беларуси же чаще всего дерево сносится «для удобства» — даже если можно было обойтись без этого.

Так исчезает не просто зелень, а экологическая память территории, росшая десятилетиями.

Неоднозначное озеленение

Приживаемость растений — отдельная история. Формально, подрядчики обязаны следить за состоянием высаженных деревьев и кустов в течение гарантийного срока, но в реальности этот срок часто составляет всего один сезон.

Растения, особенно высаженные летом, без системного полива и ухода не выживают. ЖКХ, на балансе которого обычно находится благоустройство, не имеет отдельного штата агрономов или дендрологов. Уход за зеленью выполняют те же сотрудники, что и метут улицы.

В Европе стандарты иные. Например:

- в Германии приживаемость после посадки должна быть не ниже 85%, иначе подрядчик за свой счёт производит замену;
- в Польше действует норма, по которой за каждым новым зелёным объектом (деревом, кустарником, цветником) закрепляется уходовой план минимум на 3 года — с конкретными сроками полива, удобрения и санитарной обрезки;
- в Дании внедрён онлайн-мониторинг деревьев с QR-кодами — каждый саженец можно отследить, увидеть дату посадки, состояние и ответственного за уход.

В Беларуси же подобная система отсутствует. Поэтому городские аллеи, посаженные «под отчёт», уже через год превращаются в сухие ветки.

Законная база

В Республике Беларусь правила озеленения и благоустройства регулируются рядом документов, среди них:

- Постановление Совета Министров № 384 от 25.05.2012 «О благоустройстве и содержании населённых пунктов»;
- ТКП 17.13-08-2012 «Озеленение населённых пунктов. Правила проектирования»;
- Кодекс об административных правонарушениях (ст. 15.63) — за уничтожение зелёных насаждений.

Эти документы определяют только общие нормы — расстояния между деревьями, минимальные площади зелёных зон и порядок компенсации за вырубку. Но не содержат механизмов ответственности за качество озеленения.

В ЕС ситуация обратная:

- в **Германии** действует Bundesnaturschutzgesetz (Федеральный закон о защите природы), который прямо требует «восстановления экологического равновесия» после вмешательства в природную среду;
- в **Польше** — Ustawa o ochronie przyrody (2004), где муниципалитеты обязаны проводить компенсационные посадки и публично отчитываться об их состоянии;
- в **Нидерландах** — Groenbeleid, где озеленение рассматривается как

элемент городской безопасности и микроклимата.

Важная разница — исполнители. В Европе это специализированные ландшафтные компании, выбранные по тендеру. В Беларуси — ЖЭУ и ЖКХ, финансируемые из бюджета, без конкуренции и внешнего контроля.

Рекомендации

В условиях, когда озеленение выполняют государственные структуры, а не подрядчики, штрафы теряют смысл — по сути, «город штрафует сам себя». Но систему можно укрепить через общественный и волонтерский мониторинг.

- 1 Ввести гражданскую комиссию при ЖКХ, в которую войдут активисты, экологи и представители дворовых инициатив.
- 2 Создать онлайн-карту приживаемости деревьев — с метками, фото и датами посадки.
- 3 Обязать ЖКХ вести фотоотчётность каждые 3–6 месяцев в открытом доступе.
- 4 Прописать обязательный уход 2 года для всех насаждений за счёт текущего бюджета.
- 5 Разделить тендеры — пусть посадкой занимаются питомники или дендропредприятия, а не дворники.

Пока у нас нет развитой системы подрядных озеленителей, важно хотя бы закрепить правило: зелёные зоны — это не декорация, а часть городской экосистемы. Ведь дерево — это не просто «точка в плане благоустройства». Это память о тени, прохладе и жизни, которой сегодня в белорусских дворах становится всё меньше.

Озеленение как обязательный пункт строительных договоров

Второй шаг — внести озеленение в саму структуру строительных контрактов.

Сегодня застройщики и подрядные организации нередко выполняют минимальное благоустройство «под ключ» без реального ухода за растениями. Причина проста — в типовых договорах нет чёткого раздела об озеленении, гарантийном сроке и ответственности.

Поэтому необходимо закрепить:

- План озеленения как часть проектной документации — с указанием видов, количества, сроков и расположения растений.
- Гарантийный срок ухода: не менее года для кустарников и травяных видов, до двух лет — для деревьев.
- Контроль приживаемости: промежуточные осмотры каждые 6–12 месяцев, акт приёмки с участием комиссии.

- Финансовая защита: блокировка 10–15 % средств подрядчику до окончания гарантийного срока и подтверждения устойчивости насаждений.
- Обязательная замена погибших растений за счёт исполнителя.

Такое изменение не потребует новых законов, достаточно адаптировать существующие строительные шаблоны, но эффект будет системным: подрядчик станет экономически заинтересован в том, чтобы деревья выжили, а не просто появились на фотоотчёте при сдаче объекта.

Сохранять, а не сажать

Вместо массовых компенсационных посадок можно пойти другим путём — сохранять существующие взрослые деревья, если они не входят в зону прямых работ.

Это дешевле, экологичнее и создаёт настоящий зелёный каркас города, а не временную декорацию.

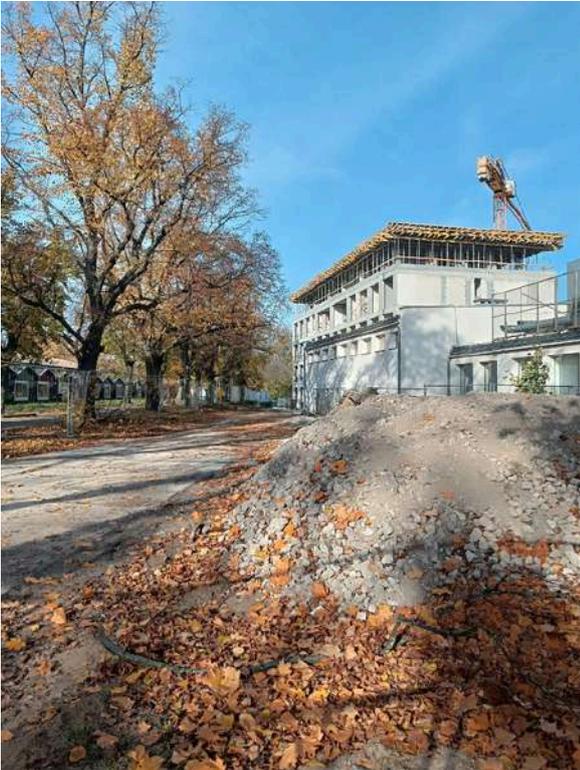

ФОТО: ПРИМЕР СТРОИТЕЛЬСТВА ЖИЛОГО ДОМА С СОХРАНЕНИЕМ ОЗЕЛЕНЕНИЯ ПОЛЬШЕ

Пока белорусские города продолжают «обновляться» с упорством бульдозера, сама городская среда теряет дыхание. Озеленение — это не украшение, а часть экосистемы, которая удерживает пыль, охлаждает улицы и делает пространство комфортным для человека.

Но чтобы зелень перестала быть жертвой прогресса, ей нужно дать самое важное — внимание. Не бюрократическое, а живое.

Когда каждый район будет видеть свои деревья, когда за ними будут следить не только коммунальщики, но и сами горожане, город перестанет быть серым. И, возможно, тогда озеленение перестанет быть криком помощи — и станет голосом города.

Рекомендуется закрепить в градостроительных и строительных регламентах:

- Запрет на вырубку здоровых деревьев, находящихся вне прямой зоны строительства.
- Обязательная оценка состояния и ценности зелёных насаждений перед началом работ.
- Физическая защита деревьев (доски, мягкие экраны, ограждения) на время стройки.
- Контроль со стороны ЖКХ и независимого эколога с фиксацией состояния деревьев до и после работ.

Такая практика давно доказала эффективность в Европе — и могла бы стать одним из простейших шагов, способных изменить облик белорусских городов.

Сучасныя рызыкі жыллёва-камунальнай гаспадаркі гарадоў Беларусі: аналіз праблем і канцэпцыі рэформаў

Жыллёва-камунальная гаспадарка (ЖКГ) з'яўляецца адной з ключавых сістэм гарадской інфраструктуры, якая забяспечвае асноўныя ўмовы жыцця насельніцтва. Эфектыўнасць яе функцыянавання вызначае не толькі камфорт, але і ўзровень эканамічнай, сацыяльнай і экалагічнай устойлівасці гарадоў. У Рэспубліцы Беларусь ЖКГ характарызуецца высокай ступенню дзяржаўнага рэгулявання і істотнай залежнасцю ад бюджэтных датацый, пры гэтым сектар сутыкаецца з комплексам праблем, якія тармозяць яго развіццё і мадэрнізацыю.

АЎТАР: УЛАДЗІСЛАЎ ШУМАК

МАГІСТР ПАЛІТЫЧНЫХ НАВУК

Праблемы функцыянавання ЖКГ у беларускіх гарадах

1 Першая праблема - зношанасць камунальнай інфраструктуры.

Фізічны знос асноўных фондаў ЖКГ дасягае 45%, а жыллёвага фонду – 26%, што абумоўлівае рост эксплуатацыйных выдаткаў, аварыйнасць сетак і нізкую якасць паслуг. У асобных рэгіёнах страты вады ў сетках перавышаюць 40–60%, што відавочна супярэчыць прынцыпам рацыянальнага выкарыстання рэсурсаў. У малых гарадах і сельскіх тэрыторыях стан сетак яшчэ горшы, асабліва з прычыны выкарыстання старых чугунных труб, якія маюць падвышаны ўзровень дапушчальных утечак.

2 Другая праблема - неаднароднасць доступу да базавых камунальных паслуг.

Нягледзячы на амаль поўную забяспечанасць гарадскога насельніцтва цэнтральным водазабеспячэннем (98%), у сельскай мясцовасці гэты паказчык складае толькі 27–65%, а да цэнтральнай каналізацыі – каля 38%. Значная частка грамадзян (да 15%) выкарыстоўвае нецэнтралізаваныя крыніцы, якія часта не адпавядаюць санітарным нормам.

3 Трэцяя праблема - абмежаваная эканамічная ўстойлівасць і высокая датацыйнасць.

Тарыфы на камунальныя паслугі фарміруюцца ніжэй за ўзровень фактычнага сабекошту, што стварае хранічную недафінансаванасць арганізацый ЖКГ.

Мясцовыя бюджэты вымушаны пакрываць ад 9% да 13% камунальных выдаткаў, што адцягвае рэсурсы ад іншых кірункаў развіцця. Адсутнасць механізмаў прыцягнення прыватнага капіталу абмяжоўвае магчымасці структурнай мадэрнізацыі сектара.

4 Інфармацыйная закрытасць і недастатковая празрыстасць дзейнасці.

У тым ліку фінансавай – важная праблема камунальнай гаспадаркі. Частка тэхнічнай, фінансавай і эксплуатацыйнай інфармацыі недаступная для даследчыкаў і грамадзян. Не існуе адзінай адкрытай сістэмы статыстыкі, якая б адлюстроўвала страты, аварыйнасць, рэальную сабекошт паслуг і эфектыўнасць інвестыцый.

5 Тэхналагічнае адставанне і недастатковая лічбавізацыя асноўных тэхналагічных працэсаў

Аўтаматызаваныя сістэмы кантролю, дыстанцыйнага ўліку і маніторынгу сетак укараняюцца павольна. У буйнейшых гарадах яны часткова дзейнічаюць, але сярэднія і малыя гарады адстаюць ад сучасных стандартаў.

Працягвае працяляцца і дысбаланс арганізацыйных мадэляў. У малых гарадах існуе практыка “нетрадыцыйных аператараў” – водазабеспячэннем займаюцца сельгаспрадпрыемствы або школы, якія не маюць ні спецыялістаў, ні адпаведнай тэхнічнай базы.

Гэта стварае рызыкі для бяспекі і надзейнасці паслуг.

Першачарговыя крокі па рэалізацыі рэформ: што трэба рабіць ужо сёння

Калі гаварыць шчыра, беларускую жыллёва-камунальную гаспадарку сёння наўрад ці можна назваць “непахісным маналітам”. Хутчэй гэта складаная, зношаная, але ўсё яшчэ працаздольная сістэма, якая трымаецца на прафесіяналізме людзей і інерцыі інфраструктуры, закладзенай дзесяцігоддзі таму. Каб яна не пачала рассыпацца канчаткова, трэба дзейнічаць хутка і рашуча. І пачынаць — з таго, што можна зрабіць ужо заўтра.

1. Інфраструктурныя дзеянні: рамонт там, дзе ён сапраўды патрэбны

Першая заповедзь любой разумнай рэформы — зразумець, што ў цябе ёсць. Гэта не банальнасць, а краевугольны камень. Менавіта таму першым крокам мусіць стаць глыбокі, кампетэнтны, нефармальны аўдыт стану ўсіх сетак — водаправодных, каналізацыйных, цеплавых. У буйных гарадах, як Гродна ці Віцебск, гэта дзясяткі і сотні кіламетраў труб, многія з якіх абслугоўваюць людзей з часоў, калі пра інтэрнэт яшчэ ніхто не чуў. У малых гарадах і асабліва ў сельскай мясцовасці сітуацыя яшчэ больш складаная: там нярэдка цяжка

нават дакладна высветліць, што і дзе ляжыць пад зямлёй.

На падставе аўдыту трэба фарміраваць выразныя прыярытэты: дзе сетка дрэнная, дзе аварыйная, дзе страты вады б’юць рэкорды, а дзе пакуль трымаецца. І ўжо далей — дзейнічаць, а не чакаць цуду.

Прафесійныя разлікі паказваюць: для таго, каб сістэма хоць не пагаршалася, неабходна замяняць не менш за 3–5% сетак штогод. Гэта не касмічныя лічбы, але яны патрабуюць добрай волі, тэхнікі і фінансавання. Калі ж планаваць “наадварот”, па прынцыпе “рамонтуем толькі калі прарвала”, — праз 10 гадоў атрымаем інфраструктурную катастрофу.

Асобная задача — мадэрнізацыя ачышчальных збудаванняў, асабліва ў гарадах сярэдняга і малога памеру. Менавіта там збудаванні часта працуюць яшчэ паводле тэхналогій 1970–1980-х гадоў. Прыярытэт павінны атрымаць 10–15 найбольш праблемных аб’ектаў, дзе рызыка для здароўя людзей і экалогіі найвышэйшая.

2. Лічбавізацыя: перайсці ад “вока і ключа” да інтэлектуальных сістэм

Нельга ў 2025 годзе кіраваць камунальнай гаспадаркай па стандартах XX стагоддзя. Таму другім важным накірункам мае стаць лічбавізацыя ўліку і кантролю, асабліва ў гарадах з насельніцтвам больш за 50 тысяч чалавек.

Тут ужо даўно просіцца дыстанцыйны ўлік вады, цяпла, электрычнасці, які дазваляе бачыць рэальныя страты, аварыйнасць і нерацыянальнае спажыванне ў рэжыме рэальнага часу.

Але і гэта яшчэ не ўсё. Патрэбныя пілотныя праекты інтэлектуальнага маніторынгу — сапраўдныя “разумныя сістэмы”, якія самі аналізуюць стан сетак, папярэджваюць пра магчымыя праблемы, а часам і прапануюць аптымальныя рашэнні. Такія праекты цалкам рэальна запусціць у Баранавічах, Пінску, Лідзе — гарадах, дзе ёсць і патрэба, і кадры, і маштабы сетак, дастатковыя для эксперыментаў.

3. Фінансава-эканамічныя меры: камуналка павінна стаць прагназаванай

Любыя рэформы каштуюць грошай. Але гэта не павінны быць толькі дзяржаўныя грошы. Моцныя гарады — гэта гарады, якія ўмеюць прыцягнуць інвестыцыі. Таму трэба развіваць мясцовыя інвестыцыйныя праграмы, рабіць рэалізацыю камунальных праектаў празрыстай і прывабнай для бізнесу. Прыватны капітал гатовы ўдзельнічаць у такіх праектах, калі бачыць: правілы ясныя, рызыкі прадказальныя, вынікі вымяральныя.

Другі элемент — перагляд тарыфнай палітыкі. Трэба перайсці да прынцыпу “выдаткі — празрыстасць — кампенсацыі”.

Гэта значыць:

- тарыфы павінны адлюстроўваць рэальны сабекошт;
- структура выдаткаў павінна быць адкрытай;
- уразлівым групам — адрасная фінансавая падтрымка.

Такі падыход аддзяляе эканоміку ад палітыкі і дазваляе камунальнай гаспадарцы функцыянаваць стабільна.

4. Арганізацыйныя меры: людзі і кампетэнцыі — аснова любога прагрэсу

Ніякая лічбавізацыя, ніякія грошы і ніякія інвестыцыі не дапамогуць, калі ў сістэме не будзе людзей, здольных гэтым кіраваць. Таму вельмі важным з’яўляецца атэстацыя кадрў ЖКГ і сістэмная падрыхтоўка спецыялістаў. Камунальная гаспадарка павінна стаць прывабнай галіной для інжынераў, аналітыкаў, менеджараў. Тут патрэбныя людзі, якія разумеюць і тэхніку, і эканоміку, і кіраванне актывамі.

Асобная вострая тэма — парадак у структуры аператараў. У шэрагу раёнаў, як паказвае справаздача, дагэтуль водазабеспячэнне ажыццяўляюць сельгаспрадпрыемствы ці школы. Гэта хутчэй не парадак, а рызыка. Таму неабходна паступова, але цвёрда перадаваць такія функцыі ў рукі прафесіяналаў — прадпрыемстваў ЖКГ або рэгіянальных камунальных аператараў.

5. Сацыяльныя і грамадскія меры: людзі — галоўныя ўдзельнікі рэформаў

Камунальная рэформа няе можа быць “тэхнічнай справай” для вузкага кола спецыялістаў. Яна закранае кожнага чалавека ў краіне, бо камунальныя паслугі — тое, з чым мы сутыкаемся штодзень.

Таму першае, што неабходна, — інстытуцыяналізацыя грамадскага кантролю. Гэта могуць быць камітэты жыхароў, адкрытыя дыялогівыя пляцоўкі, публічныя справаздачы прадпрыемстваў ЖКГ, абавязковыя штогадовыя абмеркаванні планаў рамонтаў. Толькі праз удзел грамадзян можна дасягнуць празрыстасці і даверу.

Другое — пашырэнне сістэмы адрасных субсідый. Рынак можа быць справядлівым толькі тады, калі слабейшыя абароненыя. Камунальныя плацяжы не павінны станавіцца непад’ёмнымі для пенсіянераў, шматдзетных сямей, людзей з нізкім прыбыткам. Менавіта таму сацыяльная падтрымка павінна быць не ўсеагульнай, а разумна накіраванай — тым, каму яна сапраўды патрэбная.

Калі ж аглядзецца шырэй, усе гэтыя крокі — гэта не проста набор тэхнічных мер. Гэта дарожная карта пераходу беларускай камунальнай гаспадаркі ад інерцыі да развіцця, ад “латання дзірак” да стратэгічнага планавання, ад закрытасці да адкрытасці, ад спажывання рэсурсаў — да іх эканоміі і захавання.

І пачаць гэты шлях лепш сёння, чым заўтра. Хутчэй за ўсё, нават з улікам усіх складанасцей, праз некалькі гадоў мы ўбачым першыя відавочныя вынікі — больш надзейныя сеткі, лепшую якасць паслуг, празрыстасць у тарыфах і новы ўзровень даверу паміж грамадзянамі і камунальнымі службамі. А гэта ўжо і ёсць сапраўдная рэформа.

Высновы

Аналіз паказвае, што ЖКГ гарадоў Беларусі знаходзіцца ў стане ўстойлівай рызыкі, звязанай з інфраструктурнай зношанасцю, сістэмнай недафінансаванасцю, фрагментаванымі арганізацыйнымі мадэлямі і абмежаванай празрыстасцю. Сітуацыя ў Гродне, Баранавічах і Копылі дэманструе высокую дыферэнцыяцыю ўзроўню развіцця сектара: ад адносна сучасных сістэм у буйных гарадах да істотных інфраструктурных дэфіцытаў у малых населеных пунктах.

Эфектыўнае рэфармаванне ЖКГ патрабуе комплексных падыходаў, якія аб’ядноўваюць структурную мадэрнізацыю, лічбавізацыю, змяненне фінансавай мадэлі і павышэнне ролі грамадзян і ўласнікаў. Сектаравая трансфармацыя павінна быць накіраваная на стварэнне эканамічна ўстойлівай, тэхналагічна сучаснай і экалагічна бяспечнай гарадской інфраструктуры, здольнай забяспечыць высокую якасць жыцця насельніцтва і доўгатэрміновую гарадскую ўстойлівасць.

Лукашенко помогает ВПК России

АЎТАР: ПАВЕЛ ЛАТУШКО

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВЫ ОБЪЕДИНЕННОГО
ПЕРЕХОДНОГО КАБИНЕТА, ГЛАВА НАУ,
ПОЛИТИК, ДИПЛОМАТ

Беларуский военно-промышленный комплекс тесно связан с Россией и выполняет заказы ее оборонной промышленности. С момента вероломного вторжения России в Украину с территории Беларуси, это сотрудничество приобрело разноплановый характер и имеет стратегическое значение лично для Лукашенко для удержания незаконно захваченной власти. Россия, в свою очередь, делает ставку на белорусские комплектующие во многих реализуемых стратегических военных проектах.

За такие действия как Россия, так и режим Лукашенко подвергаются санкциям со стороны демократических стран. Рассмотрим один из примеров попадания белорусского производителя под санкционные ограничения и его последующие действия.

Холдинг “Интеграл” специализируется на выпуске интегральных схем и жидкокристаллических индикаторов. В состав холдинга входят различные компании как государственной, так и частной формы собственности. С конца февраля 2022 года “Интеграл” находится под санкциями США, а затем их примеру последовали Великобритания, Канада, Новая Зеландия и Япония. Попал он под санкции как “беларуское оборонное государственное предприятие, производящее полупроводники для военных конечных потребителей”. **Вместе с тем, санкции ЕС в отношении “Интеграла” до сих пор не введены.**

Казалось бы, Лукашенко должен радоваться и не будить лихо, пока оно тихо, как в народе говорят. Тем более, что в последнее время он задействует всех своих явных и даже ранее маскирующихся лоббистов для активизации обсуждения отмены санкций хоть по каким-либо причинам. Лукашенко фактически бьет в набат из-за санкционного давления. **Он даже пытается транслировать тезисы “я за мир” и “мы будем сотрудничать с вами, полностью соблюдая все международные нормы”.** И, как всегда, врет.

Вернемся к холдингу “Интеграл”.

Какую же политику ведет Лукашенко в его отношении, требуя при этом отмены санкций? Находясь под санкциями США, Великобритании, Канады, Новой Зеландии и Японии, в июле 2023 года “Интеграл” сообщил о подписании контракта на поставку в Россию крупной партии электроники.

Как отметил генеральный директор “Интеграла” Андрей Буйневич, этот шаг – часть реализации дорожной карты по развитию производства и разработки микроэлектроники в Союзном государстве.

Далее, уже в марте 2024 года, холдинг “Интеграл” подписал контракт на поставку продукции с Ульяновским конструкторским бюро приборостроения, которое имеет статус ведущего предприятия авиаприборостроительной отрасли России и входит в АО “Концерн Радиоэлектронные технологии”. Оно находится под санкциями ЕС, США, Украины, Канады, Швейцарии и Новой Зеландии как разработчик и производитель радиоэлектронной продукции военного назначения, которое использовались Вооруженными силами России в войне против Украины.

При поставках жидкокристаллических индикаторов из Беларуси конструкторское бюро приборостроения в Ульяновске сможет увеличить изготовление и послепродажное сопровождение комплексов и систем авионики для самолетов и вертолетов, систем автоматического управления для наземной техники и прочего оборудова-

ния, необходимого в военных целях.

Недавно белорусские микросхемы в России впервые официально приравняли к российской продукции. Так сказать, гармонизировали сотрудничество, чтобы при введении очередных санкций ни у кого не возникало сомнения в необходимости и правильности гармонизации санкций на два режима – российский и белорусский. А заместитель генерального директора ОАО “Интеграл” Алексей Цивако сообщил, что подписана “Дорожная карта развития микроэлектронного производства холдинга “Интеграл” на период до 2030 года, с учетом потребностей предприятий Российской Федерации”.

Это ли не подтверждения обоснованности уже введенных санкций против “Интеграла” и основания для введения санкций со стороны ЕС?

И кстати, тот же Алексей Цивако сообщил, что “специфика предприятия заключается в том, что мы практически ничего не производим для физических лиц” и что “основной рынок сбыта – Российская Федерация, на которую приходится порядка 78% экспорта”. То есть, это означает, что все производится для России. Так сказать – все для фронта...

И как в этом случае должны поступить демократические страны: снять санкции и не вводить новые? Как на это должна реагировать Украина: не призывать к привлечению к ответственности режим Лукашенко и не замечать его роли? Что должны делать мы: не продолжать давить обнаглевший, завравшийся и преступный режим Лукашенко и остановиться?

Ответ на все три вопроса – **НЕТ, НЕТ и НЕТ!** Мы не остановимся – **НЕТ!** И будем добиваться от наших партнеров такого же **НЕТ** для Лукашенко и его режима!

НЕТ

НЕТ

НЕТ

Люстрацыя без рэваншу. Справядлівасць праз павагу да правоў чалавека

Беларусь стаіць на парозе непазбежных пераменаў. Але проста змяніць прозвішчы ў высокіх кабінетах недастаткова. Сістэма, пабудаваная на страху, хлусні і гвалце, прарасла глыбока. Пасля дзесяцігоддзяў аўтарытарнага кіравання, сістэмных рэпрэсій і татальнай непразрыстасці, у Беларусі засталася цяжкая спадчына: людзі, якія маглі здзяйсняць палітычныя рэпрэсіі, браць удзел у каральных аперацыях, парушаць правы іншых грамадзянаў.

Для пабудовы новай, прававой і дэмакратычнай дзяржавы неабходна вырашыць фундаментальнае пытанне даверу: даверу грамадства да ўладаў, да дзяржаўных інстытутаў і да новых дзяржаўных службаў. Без глыбокага асэнсавання мінулага, яго ўсебаковага аналізу і юрыдычнага аддзялення вінаватых ад сумленных службоўцаў, нават самыя гучныя і радыкальныя рэформы будуць марнымі і недастатковымі.

АЎТАР: МІКІТА СЕМЯНЕНКА

СЯБРА РАДЫ РУХУ “ЗА СВАБОДУ”,
МАГІСТР КІРАВАННЯ BIG DATA

Што такое люстрацыя?

Слова паходзіць ад лацінскага *lustratio* — "ачышчэнне". У палітычным кантэксце гэта заканадаўчая практыка абмежавання правоў пэўных катэгорый асоб (звычайна функцыянераў ранейшага рэжыму) на заняццё дзяржаўных пасадаў.

Люстрацыя — гэта не акт помсты, а інструмент абароны маладой дэмакратыі і механізм кадравага ачышчэння дзяржавы. Без сістэмнага адхілення ад кіравання асоб, адказных за стварэнне рэпрэсіўнай машыны, немагчыма пабудаваць правую дзяржаву і эфектыўную эканоміку. Аднак важна захоўваць далікатны баланс паміж аднаўленнем справядлівасці і захаваннем правоў чалавека, каб не ператварыць працэс у "паляванне на ведзьмаў".

Асноўныя мэты ачышчэння сістэмы

1 Прадухіленне вяртання да аўтарытарызму

Люстрацыя дзейнічае як інстытуцыянальная прышчэпка супраць рэцыдыву дыктатуры. Досвед краін, якія перажылі пераходны перыяд, паказвае: аўтарытарызм можа вярнуцца не толькі праз выбары, але і праз ціхі палітычны сабатаж унутры дзяржаўных структур.

Асобы, якія займалі ключавыя пасады ў спецслужбах (КДБ, ГУБАЗіК), ці ў вышэйшай наменклатуры, стваралі

моцна разгалінаваныя сеткі лаяльнасці і кантролю. Калі гэтыя людзі застаюцца ў сістэме (нават на другіх ролях), яны ператвараюцца ў **цэнтральныя вузлы супраціву** дэмакратычным пераменам.

Люстрацыя забяспечвае, што на кіруючыя пасады ў сілавых ведамствах, пракуратуры і органах юстыцыі прыйдуць людзі з іншай **маральнай і прафесійнай адукацыяй**. Гэта прадухіляе перадачу аўтарытарнай "інстытуцыянальнай памяці" наступным пакаленням дзяржслужачых.

Нельга чакаць, што рэформы дэцэнтралізацыі, эканамічнай лібералізацыі ці еўрапейскай інтэграцыі будуць паспяховымі, калі іх праводзяць тыя, хто актыўна змагаўся супраць гэтых каштоўнасцяў. Люстрацыя **вызваляе шлях** для рэальных перамен.

2 Аднаўленне даверу

Давер — **нематэрыяльны капітал** дэмакратыі. У Беларусі ён цалкам разбураны дзякуючы гвалтоўным дзеянням і татальнай беспакаранасці. Грамадства павінна бачыць, што ўлада ачышчана ад людзей, датычных да рэпрэсій і карупцыі.

Калі грамадства бачыць, што суддзя, які выносіў палітычна матываваныя прысуды, працягвае працаваць, ці чыноўнік, датычны да карупцыі, застаецца на пасадзе, **давер да дзяржавы роўны нулю**. Люстрацыя, нават як адміністрацыйная мера, візуальна дэманструе: эпоха беспакаранасці скончылася.

Люстрацыя дазваляе дасягнуць хуткага інстытуцыянальнага ачышчэння без неабходнасці чакаць гадамі, пакуль завершацца складаныя крымінальныя працэсы. Яна адказвае на неадкладны грамадскі запыт: "Мы больш не хочам бачыць гэтых людзей ва ўладзе".

Калі працэс ачышчэння праходзіць праз законную, празрыстую працэдуру, гэта зніжае грамадскую напружанасць і прадухіляе стыхійны самасуд або радыкалізацыю пратэстных настрояў.

3 **Бяспека. Выключэнне магчымасці шантажу чыноўнікаў праз кампрамат з мінулага**

У сучасным свеце, дзе гібрыдныя пагрозы сталі нормай, **кадравая чысціня** — гэта не пытанне маралі, а адзін з найважнейшых аспектаў нацыянальнай бяспекі і **суверэнітэту**.

Вышэйшыя чыноўнікі і сілавікі аўтарытарнай краіны валодаюць велізарнай асабістай уразлівасцю: удзел у незаконных загадах, даныя аб карупцыйным узбагачэнні ці кампрамат на іх сем'і. Гэтыя звесткі, старанна сабраныя ў архівах КДБ, — ідэальны інструмент шантажу з боку замежных, часта варожых, спецслужбаў. Люстрацыя вырывае гэтую пятлю, знішчаючы магчымасць кіраваць нашымі чыноўнікамі звонку.

Чыноўнік, які пастаянна знаходзіцца пад пагрозай выкрыцця, будзе лаяльны таму, хто валодае кампраматам, а не новай дэмакратычнай дзяржавай. Толькі кадры, якія не маюць ценяў у мінулым і не баяцца адкрыцця сваіх архіваў, здольныя

прымаць **незалежныя і суверэнныя рашэнні** ў інтарэсах беларускага народа. Гэта крытычна важна ў органах, якія адказваюць за абаронную і знешнюю палітыку.

Як пазбегнуць хаосу і памылак?

Каб люстрацыя была легітымнай і адпавядала еўрапейскім стандартам, асабліва рэкамендацыям Венецыянскай камісіі, яна павінна абапірацца на фундаментальныя **прынцыпы: індывідуальную віну, права на абарону і часовасць абмежаванняў**. Люстрацыя не можа ператварацца ў калектыўнае пакаранне выключна за прыналежнасць да арганізацыі.

Кожны выпадак удзелу ў рэпрэсіях, катаваннях, фальсіфікацыях або даносах патрабуе індывідуальнага разгляду і дакументальнага пацверджання. Ключавым гарантам законнасці выступае права люстраванай асобы на абскарджанне рашэння ў незалежным судзе, а таксама выразнае абмежаванне тэрмінаў забароны на прафесію — ад пяці да пятнаццаці гадоў, але ні ў якім разе не пажыццёва, за выключэннем арганізатараў масавых злачынстваў.

Любая люстрацыя сутыкаецца з рызыкамі, якія трэба ўлічыць загадзя. Празмернае пашырэнне спісу асоб, якія падлягаюць абмежаванням, можа выклікаць востры кадравы дэфіцыт і паралізаваць працу дзяржавы. Дрэнна падрыхтаваная прававая база стварыць умовы, пры якіх люстраваныя змогуць масава выйграваць справы ў Еўрапейскім судзе па правах чалавека, што ўдарыць

па бюджэце і дыскрэдытуе саму рэформу. Найбольш небяспечным становіцца выкарыстанне люстрацыі як механізма палітычнага пераследу — шлях, якім карысталіся многія постсавецкія ўлады.

Таму люстрацыю павінен ажыццяўляць незалежны орган, спецыяльна створаны пад гэтую задачу, каб выключыць магчымасць палітычнай помсты або выкарыстання працэдуры ў якасці інструмента для ліквідацыі апанентаў. Ачышчэнне павінна ажыццяўляцца праз спецыяльны адміністрацыйны трыбунал, які вызначае толькі забарону на прафесію. Усе злачынствы супраць чалавечнасці, катаванні і забойствы павінны разглядацца ў межах крымінальнага суда. Пры гэтым неабходна дакладна вызначыць групы, якія падлягаюць праверцы: штатныя супрацоўнікі спецслужбаў, інфарматары, а таксама службовыя асобы, якія прымалі незаконныя рашэнні і непасрэдна ўдзельнічалі ў парушэннях

правоў чалавека, у тым ліку суддзі, пракуроры і арганізатары фальсіфікацый выбараў.

Высновы

Што мы атрымаем у выніку?

Па-першае, **бяспеку**. Дзяржапарат перастане быць пагрозай для грамадзян. Людзі змогуць звяртацца ў міліцыю па абарону, а ў суд — па справядлівасць, ведаючы, што там няма злачынцаў мінулага рэжыму.

Па-другое, **сацыяльны ліфт**. Вызваленне тысяч пасада ад некампетэнтных лаялістаў адкрые дарогу для таленавітай моладзі і прафесіяналаў, якія былі выкінутыя з сістэмы. Дзяржава стане эфектыўнай.

Па-трэцяе, **маральнае аздараўленне**. Мы паставім кропку ў гісторыі савецкага і постсавецкага тэрору. Зло будзе названа злом, і яно будзе пакарана — не самасудам, а Законам. Гэта і стане падмуркам Новай Беларусі.

Жанчыны і ўлада ў Беларусі: паміж фасадом роўнасці і рэальнай трансфармацыяй

Беларусь часта трапляе ў міжнародныя рэйтынгі як краіна з адносна высокім узроўнем гендарнай роўнасці. Аднак за гэтымі паказчыкамі хаваецца парадокс: фармальнае раўнапраўе спалучаецца з глыбокай структурнай няроўнасцю і абмежаваным уплывам жанчын на палітычныя рашэнні. Гэта не толькі вынік аўтарытарнай сістэмы, але і спадчына савецкага падыходу да “жаночага пытання”, дзе эмансіпацыя была хутчэй інструментам ідэалогіі, чым сапраўдным вызваленнем.

АЎТАРКА: МІРА ЗАРАНСКАЯ

НЕЗАЛЕЖНАЯ ЭКСПЕРТКА

У Савецкім Саюзе жанчыны мелі роўныя правы на працу, адукацыю і ўдзел у палітычным жыцці, але не мелі рэальнай улады. Беларусь успадкавала гэтую мадэль — высокі ўдзел жанчын у сацыяльнай сферы і мінімальны ўплыў на кіруючыя структуры. Пасля распаду СССР у 1991 годзе “дэкаратыўнае” прадстаўніцтва жанчын знікла разам з савецкай сістэмай квот. У выніку колькасць жанчын у парламенце звалілася да 4%, а сама ідэя гендарнай роўнасці пачала ўспрымацца як непатрэбны атрыбут савецкай мінуўшчыны. У грамадскай свядомасці вярнуўся архетып “традыцыйнай” жанчыны — маці, жонкі, берагіні, далёкай ад палітыкі.

Сітуацыя змянілася з прыходам да ўлады Аляксандра Лукашэнкі. У сярэдзіне 1990-х гадоў ён зрабіў тэму роўнасці часткай афіцыйнай рыторыкі і пачаў выкарыстоўваць тэму роўнасці як частку міжнароднага іміджу. У парламенце з’явіліся жанчыны, але іх прысутнасць насіла хутчэй сімвалічны характар. Кіраўнік дзяржавы неаднаразова **бліснуў шавінізмам**, адкрыта заяўляючы:

“Наша грамадства не гатовае галасаваць за жанчыну. Таму што наша Канстытуцыя дае прэзідэнту моцную ўладу. У Беларусі Канстытуцыя не для жанчын. Наша Канстытуцыя такая, што нават мужчыну цяжка несці гэты цяжар. А калі мы ўскладзем яго на жанчыну — яна зламаецца, бедная.

Гэтыя словы не патрабуюць каментарая: яны дакладна адлюстроўваюць стаўленне ўлады да жанчыны як да “слабейшага полу”, не здольнага да адказнасці. Так фармавалася *філасофія патэрналізму*, дзе роўнасць выкарыстоўваецца толькі як элемент вітрыны. Гэта стала формай так званага *gender-washing*: стварэння вонкавага вобразу прагрэсу без зменаў у сутнасці. Жанчыны-дэпутаткі і чыноўніцы траплялі ва ўладу не дзякуючы самастойнасці, а праз дэманстрацыю лаяльнасці. Такім чынам, роўнасць ператваралася ў інструмент умацавання рэжыму, а не дэмакратыі.

Пры гэтым Беларусь працягвала атрымліваць адносна высокія ацэнкі ў міжнародных гендарных індэксах. Але ўнутраная рэальнасць была куды менш аптымістычнай: *рознiца ў заробках паміж мужчынамі і жанчынамі складае каля 27%*, жанчыны рэдка займаюць кіраўнічыя пасады, а ў сілавых структурах іх амаль няма. Закон аб прадухіленні хатняга гвалту так і не прыняты, бо ўлады называюць гвалт “прыватнай справай сям’і”. Сістэма адукацыі і СМІ ўзнаўляюць традыцыйныя стэрэатыпы: жанчына павінна быць пяшчотнай, клапатлівай, але не палітычна актыўнай. Нават у сем’ях, дзе людзі называюць сябе сучаснымі, гэтыя мадэлі часта застаюцца нормай.

У 1990–2000-я гады ў Беларусі паўсталі дзясяткі незалежных жаночых і фемінісцкіх арганізацый, якія займаліся адукацыяй, правамі жанчын і барацьбой з гвалтам. Аднак ужо з пачатку 2000-х дзяржава пачала сістэмна знішчаць незалежны трэці сектар.

Частку арганізацый ліквідавалі, іншым забаранілі фінансаванне з-за мяжы. На змену ім створаны праўладны “Беларускі саюз жанчын”, які дэманструе лаяльнасць і не закранае вострых тэм. Такім чынам, дзяржава захавала кантроль нават над тым, што называе “грамадзянскай супольнасцю”.

Падзеі 2020 года сталі паваротным момантам. Упершыню за гады аўтарытарызму твар беларускай палітычнай барацьбы стаў жаночым.

Святлана Ціханоўская, Марыя Калеснікава і Вераніка Цапкала ўвасобілі тры розныя мадэлі жаночага лідарства — ад традыцыйнай да адкрыта фемінісцкай. Іх з’яўленне на палітычнай арэне разбурыла штампы пра “слабасць жанчыны” і прадэманстравала новую мадэль адказнасці, смеласці і маральнага аўтарытэту. Тысячы жанчын у белым выйшлі на вуліцы з кветкамі і ўтварылі

ланцугі салідарнасці, што стала сімвалам мірнага супраціву і годнасці. І хаця іх патрабаванні былі палітычнымі, а не фемінісцкімі, менавіта гэты рух змяніў грамадскае ўспрыманне ролі жанчыны і паказаў яе сілу як маральнага і сацыяльнага лідара.

Падмацаваннем гэтых зменаў сталі вынікі даследавання, праведзенага ў 2024–2025 гадах. У ім спалучаліся аналіз дзяржаўнай статыстыкі, кантэнт-аналіз афіцыйных дакументаў і інтэрв’ю з трыццацю беларускімі эксперткамі ў сферы палітыкі, адукацыі і няўрадавых арганізацый. Мэтай было зразумець, як гістарычная спадчына і сучасныя палітычныя працэсы ўплываюць на ўдзел жанчын у кіраванні.

Аналіз паказаў, што:

- фармальны ўзровень роўнасці не адпавядае фактычным магчымасцям жанчын;
- палітыка роўнасці разглядаецца ўладамі як інструмент знешняй легітымацыі;
- незалежныя жаночыя ініцыятывы сутыкаюцца з пераследам і фінансавымі абмежаваннямі;
- у грамадстве ўсё яшчэ дамінуе “традыцыйны” дыскурс пра ролю жанчыны як маці і апякункі.

Асобны блок даследавання быў прысвечаны **сацыяльнаму ўспрымання жаночага лідарства**. Паводле апытання, 68% рэспандэнтак лічаць, што “жанчына не можа заняць вышэйшую пасаду без падтрымкі мужчын”. Толькі 15% бачаць у палітыцы “прасторы для самарэалізацыі жанчыны”.

Гэта сведчыць пра глыбокую ўнутраную аўтастэрэатыпізацыю і недахоп рэальнага досведу жаночага палітычнага поспеху.

На гэтым фоне асабліва паказальнай стала праца **Пратапарламента Каардынацыйнай рады**, створанага дэмакратычнымі сіламі ў эміграцыі. У складзе Рады III склікання больш за 40% жанчын. Гэта першы ў гісторыі Беларусі палітычны орган, дзе жанчыны не дэкарацыя, а паўнаважныя ўдзельніцы палітычнага працэсу. На фоне афіцыйнага парламента, цалкам падкантрольнага выканаўчай уладзе, **Каардынацыйная рада** стала сімвалам новай інклюзіўнай палітычнай культуры, заснаванай на супрацоўніцтве, адкрытасці і гендарнай збалансаванасці. Яна паказала, што сапраўдная роўнасць не можа быць накладзеная зверху — яна ўзнікае праз свядомы ўдзел і адказнасць.

Сёння Беларусь стаіць перад выбарам паміж фасадам і зместам. З аднаго боку, дзяржава працягвае дэманстраваць лічбы, якія павінны сведчыць пра “ўдзел жанчын”, з другога — у дэмакратычным руху жанчыны ўжо *рэальна вызначаюць кірунак зменаў*. Іх голас усё часцей гучыць як раўнапраўны, а не дапаўняльны. Гэта дае падставы казаць, што ў беларускай палітыцы нараджаецца новая парадыгма — *ад падпарадкавання да партнёрства, ад маўчання да ўдзелу*.

Вынікі даследавання і практыка апошніх гадоў дазваляюць сфармуляваць тры ключавыя кірункі развіцця.

- 1 Патрэбная інстытуцыяналізацыя **гендарнай палітыкі** — стварэнне незалежнага органа, які кантраляваў бы выкананне прынцыпаў роўнасці.
- 2 Неабходна падтрымка **жаночага лідарства** — праз адукацыйныя праграмы, квоты ў палітычных партыях і органах улады.
- 3 Патрабавецца змена **культурнага наратыву**: праз адукацыю і медыя трэба дэканструяваць стэрэатыпы, якія перашкаджаюць жанчынам бачыць сябе суб'ектамі палітыкі.

Эмансіпацыя і дэмакратыя ў Беларусі — гэта два бакі аднаго працэсу. **Без роўнасці няма свабоды, а без жаночага ўдзелу — няма будучыні беларускай палітыкі.**

ЗБОРНИК ЭКСПЕРТНЫХ
МАТЭРЫЯЛАЎ

ЗБОРНИК ЭКСПЕРТНЫХ МАТЭРЫЯЛАЎ,
ВЫДАДЗЕНЫ НА ПРАВАХ ПУБЛІКАЦЫІ
ДЛЯ ЎНУТРАНАГА ВЫКАРЫСТАННЯ